

Cyberney: een virtueel huis voor de Indische cultuur

Laten we meteen tot de kern komen: Alfred Birney's nieuwste boek *Yournael van Cyberney* is fantastisch. Het leest als een trein, het is uitstekend geschreven, het gaat ergens over, je lah-je bij wijle rot en nog vaker kripoet. Kortom, het is een dijk van een boek. "Maar waarom?" vroeg mijn achttienjarige, die mij het boek hoorde roemen, en van haar leraar Nederlands niet zomaar een Birney op haar eindexamenlijst mocht zetten. "Nou", begon ik, "omdat... eh" en toen stokte ik. Waar moest ik beginnen? Hoe maak je een niet-ingewijde in de letteren, in de Indische letteren nog wel, duidelijk hoe leuk, en ook hoe belangrijk dit boek is, voor Indische en niet Indische lezers en schrijvers?

Ik zou keurig kunnen beginnen met de titel. *Yournael van Cyberney*. 'Yournael', doceer ik u dan, verwijst naar titels als het *Yournael van Bontekoe*. Naar reisverhalen dus, de eerste Nederlandse letteren die later door Rob Nieuwenhuys tot de Indische gerekend zouden worden. Het is dus een verwijzing naar al die "waerachtige beschrijvingen" van

het grootste avontuur dat Holland ooit zou beleven: de kolonisatie van 'de Oost'. Een genre bellettrie die volgens onze nestor op literaire waarde herontdekt moest worden. Het gebruik van dat woord door Birney impliceert dus een plaatsbepaling. De schrijver zet zichzelf, met een knipoog weliswaar, maar dat blijkt later pas, in de lange rij van Indisch genoemde literaire voorvaderen. Het andere woord in de titel, *Cyberney*, is zelfs een dubbele verwijzing. Ten eerste naar des schrijvers twee familienamen: Sie van de Chinese kant en Birnie van de Indische kant. De naam, een soort pseudoniem, is dus ook een plaatsbepaling, en wel in de lange rij van zijn Aziatische voorvaderen. Maar de tweede verwijzing van dit pseudoniem gaat richting het allermodernste communicatiemiddel van vandaag: naar cyberspace, het Internet, de virtuele plaats waar iedereen die praten kan ook kan schrijven. Daar zou een schrijver van het kaliber van Birney zich misschien NIET moeten ophouden, dacht ik eerst, tot ik de ondertitel zag. *Internetinkt van Alfred Birney*. Een overbodige toevoeging, lijkt het.

Maar bij Birney is niets overbodig. Die ondertitel betekent zoveel als: Internet: OK, maar ik blijf schrijver, ik hanteer inkt. En dus een pen, denk ik dan. In gal gedoopt denk je er automatisch achteraan. Maar dat is pas een overbodige toevoeging, voor wie Birney kent.

Beter is dus misschien te beginnen bij het feit dat dit boek op Internet begonnen is. Als een e-mail in afleveringen. Een soort feuilleton, heel Indisch dus. De tekst is wat je noemt polemisch van aard. Maar de term fulmineren is adequater. Birney fulmineert in deze bundel. Tegen de keus voor Rushdie als schrijver van het boekenweekgeschenk, tegen de CPNB die Rushdie koos onder verwaarlozing van auteurs van eigen taal, tegen de boekhouders van het tijdschrift *Indische Letteren* die zich daaraan niets gelegen laten liggen, tegen hun geneuzel over de grenzen van het corpus Indische letteren. Tegen de mentaliteit van instanties die verantwoordelijk zijn voor keuze, productie, verspreiding, bespreking en cononisering van het Nederlandse boek, dus tegen uitgeverijen, de literatuurkritiek,

georganiseerde literatuurwetenschappers. Hij fulmineert zelfs tegen Albert Heyn, 'alleen maar' omdat deze de koffie die van de vroegere Birnieplantage uit Midden-Java komt (de Perlakoffie Gunung Java) verkeerd beschrijft, namelijk als rond in plaats van als vierkant. 'Alleen maar? Niks alleen maar. Hij fulmineert gewoon tegen alles in Nederland dat de pretentie heeft multicultureel te zijn. Geen van al die typisch Nederlandse instellingen, zo luidt is Birneys' kritiek, zien immers Nederlandse auteurs met een dubbele culturele achtergrond werkelijk staan, behalve als er geld of status mee te verdienen valt. Om het fulmineren alleen al is dit *Journael* een prachtig boek. Maar de docent Nederlands van mijn kind zou alleen maar bevestigd worden in diens objectieve vooroordeel dat Indische letteren vooral geschriften zou omvatten die "niet-literair van aard" zijn. Een reden om Birneys boek van de leeslijst verwijderd te houden.

Op zich hoeven we ons daarvan overigens niet zoveel van aan te trekken. gemiddelde leraren Nederlands, en ook de gemiddelde literatuurwetenschapper in Nederland zoals

Birney aantoonde, houden zich bezig met Nederlandse letteren, logisch, dat is hun stijl. Maar Birney schrijft *Indische* letterkunde, dus wat kan het ons schelen? Nou dit, zegt Birney: bij letteren uit een andere cultuur, zoals de Indische, doen die deskundigen ook alsof het om Nederlandse letteren gaat. Afgeleid door de taligheid (Nederlands) of door de vorm (journaal) leggen ze de meetlat van hun Nederlandse, (lees: de westerse) cultuur langs het werk, dat vervolgens bijna altijd bodemloos door de mand valt. “Geen kwaliteit”, luidt het oordeel dan. Soms laten ze zich afleiden door de foto van de schrijver op de achterflap: hé, bruin, hé allochtoon, ha problematiek. Allochtonenliteratuur is problemenliteratuur, dat is net zo’n westerse standaardidee als bijvoorbeeld de gedachte dat de ideale literatuur, de literatuur met kwaliteit, de vorm heeft van een roman. Dan wil men overigens nog wel coulant zijn. Schrijf maar hoor, kom maar bij ons publiceren, hoor. Nee, literair hoeft niet: oorlogsvaders, hoofddoekjes, wel graag sensuele vrouwen is goed, als maar verkoop, ja. We móeten ons er wel iets van

aan trekken, is Birneys boodschap, want die deskundigen, met die cliché-ideeën, hebben het wel voor het zeggen hier. En als schrijver uit een andere cultuur kom je niet aan de bak zolang zij je verkeerd beschrijven en dus verkeerd beoordelen. En dat zullen ze blijven doen ze zolang ze zich niet realiseren dat ze, bijvoorbeeld een boek van Birney, een product uit een andere cultuur onder ogen hebben. Schrijvers als Birney, Indische schrijvers, schrijven immers Indische letterkunde, waar ze het ook over hebben. Ze produceren Indische cultuur met hun geschrijf, wat ze ook schrijven. Indische literatuur, die dus gerelateerd is aan hun Indische achtergrond, aan Indische tradities van literaire én niet-literaire aard. En natuurlijk is hun achtergrond ook Nederlands, en schrijven of verwijzen ze vaak naar Nederlands-koloniale tradities, en dat schept verwarring, dat begrijpt Birney allemaal wel. Maar dat alles wil niet zeggen dat de Indische en de Nederlandse normen voor literatuur (schrijven én lezen) precies gelijk vallen. Die normen zijn afhankelijk van de stand van zaken in de Indische cultuur en literatuur. En die is anders. Anders dan de

Nederlandse. En ook anders dan bijvoorbeeld de literatuur van de eerste generatie (Indische) schrijvers, of van de vroeg-20e-eeuwse Indische schrijvers. Tegen die impliciete gelijkstelling van Indisch met gewoon Nederlands, daartegen fulmineert Birney. Hij doet dat in een boek. Lang en indringend. Dat is er-rug leuk, maar is het ook literatuur? Als je W.F. Hermans heet en je schrijft over het incrowdwereldje van Hollandse professoren, dan wel. Zelfs als je Bas Veth heet en schrijft over het incrowdwereldje van Hollandse Indiëgangers in de 19^e eeuw, dan ook. Maar Birney? Mijn kind met dat argument naar haar leraar Nederlands sturen, dat werkte in elk geval niet.

Tussen ons gezegd en gezwegen: Birneys geketter tegen literair Nederland, hoe amusant ook en hoe goed ook geschreven, en prachtig gecomponeerd in de bundel waar het op Internet nog alleen een bij elkaar geschreven zootje teksten was, die kant van Birney vind ik niet de interessantste kant van zijn schrijverschap. Mijn tjap 'literatuur' zou hij daarvoor niet zomaar krijgen. Ik bewonder hem meer als de

romanschrijver die hij is. Als ik zou moeten uitleggen aan een *insider*, een liefhebber bedoel ik van literatuur en van het Indische, dan zou ik op heel andere dingen wijzen. Dan zou ik wijzen op tekstuele elementen in het werk van Birney, die op constante of nieuwe elementen in een ontwikkeling wijzen en die te verbinden zijn met aspecten uit de cultuur van de auteur. Want ik ben literatuurwetenschapper en dat is mijn taak en ik ben Indisch, dus ik zou dat niet duf-analyserend doen, maar vertellend. Dan zou ik bijvoorbeeld beginnen met een stukje voor te lezen uit Birney's boek. Een stukje waarin het fulminerende element –nu eenmaal niet weg te denken uit het werk en de persoon van Birney- het als literaire kwaliteit aflegt tegen de liefdevolle beschrijving. En ik zou er op wijzen dat geinig fulmineren erg Hollands is, maar dat het leveren van vlijmscherpe kritiek op basis van liefdevolle aandacht een heel typisch kenmerk van de Indische cultuur is. Dat ga ik dus doen. Het stuk heet 'De Indische connectie' En het gaat over ons, over het IWI.

[lees p. 26 e.v.]

Waarom begin ik hier? Is de liefdevolle toon die mij hierin treft en waardoor ik me laat leiden niet veel minder typerend voor Birney dan zijn gefulmineer, juist in dit boek dat immers als ‘een bundel polemieken’ aan de pers is voorgesteld? De vraag stellen is hem beantwoorden: nee. Het is juist die liefdevolle ondertoon die je als lezer op een heel bijzonder leesspoor zet. Een spoor dat Birney als schrijver én als Indische jongen in al zijn werk kenmerkt en in dit boek tot een bijzondere apotheose leidt. Ik wil u vanmiddag langs dat spoor leiden. Niet uitpuittend, dat moet u thuis maar zelf doen (en ik verzeker u: dat wordt genieten), maar met een paar tips die u straks bij het lezen thuis als een waarschuwingsbelletje in de oren moeten klinken. Het spoor zal door alle compartimenten getrokken worden waarin het boek ingedeeld is: 4 of 5 of 6, hoe je maar telt. Want dat elke indeling arbitrair is, daarover gáát niet alleen dit boek, daarvan is het boek zelf een interactief gehouden illustratie.

Ik nodig u nu uit om met mij mee te *skippen* en door Birney boek te *brouwsen*, zoals dat

in Internettaal heet, en wel geleid door de liefdevolle toon waarin Birney zijn pen doopt. Het stuk over het IWI dat ik net las is mijn eerste tip. Het staat vóór in de bundel, vlak ná een serie scheldkannonades tegen de CPNB. Het is door de plaatsing daar dwingend opvallend van toon en inhoud, het werkt als een soort tegenstelling. Het wordt gevolgd door een nog mooier stuk, mijn tweede tip. Daarin is geen sprake meer van fulmineren *in* liefde, maar ronduit van liefde, zonder fulmineren. Birney’s liefde betreft de auteur Frits van den Bosch, een jongen uit Utrecht, geboren uit Hollandse immigranten, opgegroeid in Indië. En, zegt Birney “met een hoog krontjonggehalte” in zijn werk (p.39) en in zijn wijze van praten (p.28). Om deze bewering te illustreren zet Birney een fragment proza van Frits van den Bosch om in een pantoen! Pantoens, u weet dat als geen ander, zijn verbale equivalent van de krontjongmuziek. Ik zal niet verraden hoe Birney dat doet in zijn boek: lees zelf en huiver (pag. 39). Dan neemt Birney van deze auteur het woord *kesasar* over, om mee te nemen de rest van zijn boek in. Het woord *kesasar* wordt door Frits van den Bosch

gebruikt voor mensen als hijzelf. Voor iemand die “niet meer in zijn oorspronkelijke milieu verkeert”. Of, zoals hij uitlegt: “kesasar [...] wortel: sar, gereduceerd: sasar, plus suffix ke- wat inhoudt dat je er de dupe van bent, dat het je overkomen is, dus kesasar = op een zijspoor geraakt” (p.46). Kesasar is een gevoel. Gelijkgestemden daarin, schrijft Van den Bosch aan zijn *soulmate* Birney, zijn altijd Indischen. En dan, bekent hij, “pakt een gevoel van vertrouwdheid wel eens gek uit”. Nee, ik lees alweer geen voorbeeld voor. Lees zelf maar, en voel je eigen vertrouwdheid met de Indo kesasar Van de Bosch en met Birney.

Behalve schrijver is Birney ook bloemlezer. Wie kent niet zijn *Oost-Indische inkt; 400 jaar Indië in de Nederlandse letteren?* In zijn nieuwe boek wijdt hij een bespreking aan de reacties die hij daarop ontvangen heeft. Let op de titel waaronder hij dat doet: er komt het woord familie in voor. Op deze zogenaamd zakelijke bespreking volgt een heel intiem kort verhaaltje over wakker worden in een vreemde wereld, met als

ankerplaats zijn zoontje. Dat is mijn derde tip, ditmaal vergezeld van een aanwijzing. Lees beide stukken, hoewel totaal verschillend van karakter, als een bepaling van de ik-persoon als schrijver en als vader. En lees vervolgens hoe hij zich van daaruit positioneert: tegenover Adriaan van Dis, nee, ten opzichte van zijn heden als Indische schrijver. Tegenover zijn voorouders, nee ten opzichte van zijn Indisch verleden. Tegenover de Indische schrijver Couperus, nee, ten opzichte van zijn eigen schrijverschap. Schrijverschap is immers niet Indisch, Nederlands, of wat dan ook. Schrijverschap is schrijverschap, betoogt Birney overal in zijn werk. “‘Tuurlijk’, zeg ik dan, ‘tuurlijk, Birn. Maar waarom kies je dan juist een typisch Indisch trekje van Couperus om diens grootheid in schrijverschap mee te bewijzen? Couperus, betoogt Birney, is een groot schrijver omdat hij de mens niet zomaar in zijn omgeving plaats. Hij verbindt mens en omgeving onlosmakelijk met elkaar (p.77). Want noodlot, leert Birney van zijn literaire voorvader, zit niet in de mens alleen, maar in alle dingen”. Horvat aan Couperus is bij

Birney dus een positionering als Indisch schrijver. Hij verwijst daarmee naar een gedeeld gedachtegoed, dat je tot in de 10.000 kleinste dingen ook terugvindt bij –ik noem maar een ander grote- Maria Dermoût, zoals Kester Freriks *niet* heeft aangetoond. Maar Birney's hormat is ook een verwijzing naar het feit dat Indische schrijvers, ook die van de tweede generatie waartoe Birney behoort, nu juist geen eigen omgeving hebben waaraan zij verbonden zijn. Omdat ze namelijk kesar zijn. Als Nederlander, want allochtoon op de achterflap. En als schrijver, want niet gezien vanuit hun eigen cultuur. Waaraan moeten zij dan gebonden worden door hun grote schrijvers? Daarop geeft Birney ogenschijnlijk geen antwoord. Ogenschijnlijk.

Het tweede compartiment in de bundel, over de boekhouders van de Indische letteren, ook polemisch van opzet, slaan we even over. Niet omdat het daarin ontbreekt aan liefdevolle beschrijvingen, maar omdat mijn gegids hier overbodig is. De toon van die beschrijvingen, voorspel ik u, zal ook u

eenvoudigweg treffen bij het lezen, het gehele boek door, daar hebt u geen gids voor nodig. Het is meer dat ik u nog enkele passages wil laten voorproeven. Passages waarin een antwoord samengesteld wordt op bovengestelde vraag. Het compartiment 'Yournal Iowa' kan ik niet helemaal overslaan. Er is één passage die ik u niet mag onthouden. De ik-figuur in het boek reist samen met Marion Bloem. Zij is de hele tijd aan het werk (dat doen Tweede Generatievrouwen kennelijk allemaal) ook tijdens het wachten op Schiphol.

"Ik ben Bloem kwijt geraakt, ik weet niet waar ze uithangt. Tegen de tijd dat we aan de beurt zijn voegt ze zich bij me. Zodra ze hoort dat we niet met toestel mee kunnen, begint ze stampe te maken, roepende dat hier twee schrijvers staan die moeten gaan voorlezen in Iowa, hier staan twee belangrijke schrijvers, de Boenga [bloem] en Boeaja [boef] van de Indische letteren, hoort u? "Wij lezen toevallig lekker Van Dis", zie ik de dames achter de balie denken: "die heeft tenminste manieren".

Boenga wendt zich woedend af, ik sjouw achter haar aan en kom ergens in het labyrint van Schiphol oog in oog te staan met een kostschooldirectrice achter een KLM-balie. Ha! Een kostschooldirectrice, een krenge van een wijf, daar ben ik dol op! Boenga niet. Die vergeet wat ze mij eerder adviseerde toen ik wilde gaan schelden omdat mijn ticket er niet lag. Nu begint zijzelf te schelden. De directrice verstrakt, er-rug mooi dat. Boenga verstrakt ook, ook er-rug mooi. Tijd dus voor mij om haar een zitplaats te wijzen.” (p 138/9) [...] “Dat is genieten. Die Boenga gedraagt zich als een echte ster. En ze onderschrijft intussen ook nog en passant het cliché van het Indische meisje met de grote smoel. En ik dat van de Indische jongen met zijn: soedah al”. (p.144)

Met die laatste opmerkingen verzamelt Birney niet alleen zulke uiteenlopende types als Liane van der Linden en Marion Bloem onder één noemer, wat op zich al een niet geringe verdienste is waar ik me kripoet om

grinnik. Hij vermorzelt intussen en passant ook nog dé mythe in Hollandse hoofden over sensuele passieve Indische meisjes en daadkrachtige macho Indische jongens, waarop Bloem zelve een heel oeuvre bij elkaar geschreven heeft. Een verdienste waar ik me werkelijk rôt om lah. Als literatuurwetenschapper moet ik echter serieuzer zijn dan dat. In die hoedanigheid moet ik u erop wijzen hoe schrijver dezes zijn literaire vaardigheden gebruikt. Hier fulmineert hij niet, dat bewaart hij voor Hollanders die de literaire vorm polemieken in hun culturele bagage hebben. Bij Indo's gebruikt hij een andere literaire vorm. Die van de liefdevolle beschrijving van een vlijmscherpe observatie. Met dat literaire middel typeert hij mensen die hij tegenkomt in de jungle van het leven, mensen die daardoor onvergetelijk worden, net als bij Couperus. Birney evenaart de meester. Hij verbindt op literaire wijze mensen en hun omgeving onlosmakelijk met elkaar. Maar Birney doet meer. Hij koppelt zijn personages niet aan een individuele eigenaardigheid, een karaktertrek, een gewoontegebaar, of een attribuut, zoals Couperus. Birney verbindt zijn personages

met wat hen het meest eigen is, hun cultuur, de Indische cultuur. Daarmee overtroeft Birney mijns inziens de meester. Hij geeft zijn personages terug aan hun cultuur. Hij geeft ze daarmee een huis, nee, een thuis: een uitvalsbasis voor het leven, een plaats waar ze, kesar en al, zich thuis kunnen voelen, omdat ze er vandaan komen. In het laatste compartiment van zijn boek, het 'Journael Jacatra', dat in Indonesië speelt, alweer tijdens een literair congres, zie je de ik-persoon –volop Birney-zelf thuis zijn. Nee, niet in 'het land van herkomst', die misplaatste term. Maar in de mensen en in zijn eigen cultuur:

“We lunchen met bord op schoot. Ik kijk naar de handen van de studenten om me heen, naar hoe ze hun lepel beroeren bij het eten van de rijst, de tahoe en de kip. Ze hebben die Indische manier van eetbestek hanteren: de lepel is zowel een stuk eetgerei, waarmee ze lijken te spelen, als een verlengstuk van hun fraaie tanige vingers” (p.222). [...] Die studenten hebben een adat, een

manier van doen die je niet in Holland aantreft. Je ziet het wel deels bij Indo's doorschemeren, maar die zie je zelden in een groep om je heen, ze gaan op in de massa, maken zich cultureel onzichtbaar, zoals ik dat deed in mijn vroegste werk” (p.226)

Ziet u het ook? Alfred Birney maakt zich niet langer onzichtbaar. Met zijn bloemlezing beschreef hij de ruimte van de Indo binnen de Nederlandse literatuur. Een ruimte die hij inneemt tegen de bierkaai van steeds weer een nieuwe generatie koloniale visie in, die hem daar buiten probeert te houden. Met het *Journael van Cyberney* creëert Alfred Birney vervolgens een ruimte waar de Indo, kesar of niet, werkelijk kan verblijven: in zijn eigen cultuur. Daar heeft hij niemand's toestemming voor nodig, want die ruimte is virtueel. Cyberspace, het Internet, is daarvoor de metafoer, de plaats waar iedereen die praten kan, ook kan schrijven. Maar Birney is een schrijver, geen internettikkertje, maar een schrijver of hij

nu door literair Nederland als zodanig erkend wordt of niet. Hij schreef dus een boek, geen internetwerkje, en ook geen gewone roman, maar een boek. Een Indisch boek. Ogenschijnlijk een ratjetoe van getypte teksten, ongelijksoortig van lengte, inhoud, toon en vorm, een Pak van Sjaalman, zoals we dat kennen uit de *Max Havelaar* en van Rudy Kousbroeks *Oost-Indisch kampsyndroom*.

Maar Birney maakt het genre tot een literair werk, een soort roman. Een typisch product van de Indische cultuur van de tweede generatie schrijvers in Nederland. Een ware meesterproef, wat mij betreft, die hij op Indische wijze verrichtte, dat wil zeggen: in vermomming. Vermomd als 'journael'-schrijver, polemist, bloemlezer, debater, congresganger, essayist, vermomd als Hollander dus, schiep hij zijn eigen vorm voor wat hij te vertellen heeft over het kesaragehalte van zijn Indische cultuur. Hij hanteert een oude vorm, gebaseerd op die van zijn literaire voorvaderen, vermeende of geadopteerde, van Bontekoe tot Kousbroek. Maar hij maakt het ook nieuw, omdat hij

'het Pak van Sjaalman' tot 'roman' maakt, een typisch Indische roman van de Tweede Generatie. Hij deed dat door zijn personages onvergetelijk te maken: door ze onverbrekelijk te verbinden met hun eigen achtergrond hun eigen cultuur. En hij deed dat met literaire middelen, die typerend zijn voor een roman: door een ik-personage in ontwikkeling te schetsen. De ontwikkeling van afhankelijke allochtoon, fulminerend, in de verdediging, getjapt en verlamd door wat anderen van hem vinden, tot Indo thuis in zijn eigen cultuur. Die cultuur is niet locatiegebonden, die is virtueel en dus overal, in alle dingen, zoals zijn voorouders al wisten. In Indonesië ziet hij het in de lange vingers die de rijstlepel hanteren. Op het vliegveld of in een 8-persoonsbusje als Indische bitches haar rechten opeisen. In Frits van den Bosch die kesar is. In het hoofd van iedereen die oude waarden afweegt om ze te confronteren met nieuwe. Mijn ultieme tip voor het lezen van dit boek is: *skip* langs het spoor van liefdevolle beschrijvingen van vlijmscherpe observaties en je ervaart zelf dat Birney thuis gekomen is. Dat lijkt niets bijzonders, maar voor een

Indo kesasar is dat een novum. Daarom is Birneys boek meer dan leuk-door-al-dat-fulmineren. Het is vooral ook een belangrijk boek, een mijlpaal, een voorstel, een optie. Voor iedere Indo, voor alle Tweede Generatie-schrijvers in een nieuw land, voor iedere Kesasar, Indisch of niet-Indisch. Maar ja, maak dat een doorsnee Hollandse leraar Nederlands maar es duidelijk.

Waarheen? Heet het laatste hoofdstuk. Ach, Birn, wie weet waarheen? “Het maakt weinig uit waar je zit als je een rusteloze Indo bent”, zeg je zelf, als laatste zin. Waarvandaan, was tot nu toe jouw vraag. Nu je weet waarvandaan, maakt het niet meer uit waarheen. Dan vindt de vorm zich vanzelf, toch? Is dat niet je nieuwe Indische Dictaat?

Den Haag, IWI Open Dag 20 mei 2001
Edy Serieze